

خدانا باوری

از مجموعه کتاب‌شناسی آکسفورد

نویسنده:
مت مک کورمیک

مترجم:
آرش بختیاری

مجموعه کتاب‌شناسی آکسفورد
(Oxford Bibliographies)

خدانا باوری

مَت مک کورمیک
(Matt McCormick)

فلسفه

نویسنده: مت مک کورمیک

مترجم: آرش بختیاری

نظارت بر ترجمه: زهیر باقری نوع پرست

طرح جلد: شنیدا راسخ

ویراستار: عطیه طائب

تاریخ نشر: بهمن ۱۴۰۰

استفاده از مطالب کتاب با ذکر منبع مجاز است.

<http://www.salekenisti.com>

فهرست

- ۱۱..... راهنمای پژوهشی آنلاین آکسفورد در کتاب‌شناسی
- ۱۲..... چرا مکفورد؟
- ۱۵..... دیباچه
- ۱۷..... بررسی‌های اجمالی عام
- ۱۹..... گزیده‌ها
- ۲۱..... اثرهای تاریخی مهم
- ۲۴..... تاریخ‌های خداناباوری
- ۲۵..... مواجهه‌های فراگیر
- ۲۹..... اثرهای محبوب و تأثیرگذار
- ۳۱..... ضدالهیات استنتاجی
- ۳۲..... ابطال‌های تک‌خصیصه‌ای
- ۳۶..... ابطال‌های چندخصیصه‌ای
- ۴۰..... ضدالهیات استقرایی
- ۴۱..... گزیده‌ها در مسئله شر
- ۴۲..... برهان‌های مبتنی بر مسئله شر در نفی وجود خدا
- ۴۶..... خدا، خداناباوری و کیهان‌شناسی

۴۸.....	برهان‌های غایت‌شناختی و خدا‌ناباوری
۵۲.....	خدا‌ناباوری و بی‌اعتقادی
۵۴.....	طبیعت‌باوری خدا‌ناباورانه
۵۶.....	فلسفه‌قاره‌ای جدید و خدا‌ناباوری
۵۹.....	اثرهای مهم در مورد خدا‌باوری
۵۹.....	اثرهای تاریخی
۶۰.....	دفاع‌های اخیر
۶۲.....	گزیده‌ها
۶۳.....	دفاع‌ها از خدا و شر
۶۸.....	مجموعه کتاب‌شناسی آنلاین آکسفورد

راهنمای پژوهشی آنلاین آکسفورد در کتاب‌شناسی^۱

از

مجموعه کتاب‌شناسی آنلاین آکسفورد^۲ | فلسفه

مرجعیت و نوآوری برای پژوهش دانشگاهی: این مقاله که یکی از استادان پیشرو بین‌المللی آن را نوشته و نشان‌حاکمی از کیفیت Oxford University Press را دارد، راهنمای معتبر و کاملی است در مورد مهم‌ترین منابع مرتبط در این زمینه. این مقاله ترکیبی است از رونگاشت‌های توضیح‌داده‌شده، پیشنهاد‌های متخصصان و خطوط سیری روایت‌گونه از میان مهم‌ترین مراجع پژوهشی و دانشگاهی منتشرشده به‌صورت آنلاین یا چاپی. تمام محتواهای پیشنهادشده در این مقاله به دست نویسنده

۱. OXFORD BIBLIOGRAPHIES ONLINE RESEARCH GUIDE

۲. OXFORD BIBLIOGRAPHIES ONLINE

مرور و بررسی شده و با یک درجه‌بندی از عمومی به کاملاً تخصصی مرتب شده است که به پژوهشگران امکان می‌دهد محدوده تمرکز خود را به آسانی و فقط در میان معتبرترین منابع پژوهشی و دانشگاهی تنظیم کنند و بدین ترتیب، صرفه‌جویی ارزشمندی در زمان داشته باشند. این فقط یکی از چندین مقاله در زمینه تاریخ حوزه آتلانتیک^۳ است که خود صرفاً یکی از چندین زمینه پوشش داده شده در مجموعه کتاب‌شناسی آنلاین آکسفورد است. این مجموعه منبعی تحول‌آور است که به قصد دسترسی سریع و کوتاه به حجم عظیم اطلاعات از طریق هدایت پژوهشگران، یک‌راست به همان فصل و کتاب، مقاله و مجله، وبگاه، بایگانی یا مجموعه داده‌های مورد نیازشان طراحی شده است.

چرا مکفورد^۴؟

برای استادان و پژوهشگران:

- سرعت بخشیدن به فرایند پژوهش از طریق هدایت شما به بهترین مراجع موجود چاپی و آنلاین.
- فراهم آوردن یک مرور کلی باکیفیت از محتوای معرفی شده و چگونگی‌های پژوهشی آن، به منظور آشنا کردن شما با موضوعات خارج از تخصصتان در سریع‌ترین زمان ممکن.

۳. Atlantic History

۴. OBO (OXFORD BIBLIOGRAPHIES ONLINE): مکفورد (مجموعه کتاب‌شناسی

آنلاین آکسفورد). - م.

- [فراهم بودن] OpenURL^۵ و شناسه شیء دیجیتال^۶ که به متن کامل دسترسی می‌دهد و شما را یک‌راست به فهرست کامل کتابخانه‌تان، به OCLC WorldCat^۷ و Google Books^{*} متصل می‌کند.
- ابزاری مفید برای تهیه واحدهای درسی، نوشته‌جات و تکالیف پژوهشی فراهم می‌کند.

برای دانشجویان دوره‌های کارشناسی و تحصیلات تکمیلی:

- برای دانشجویان کارشناسی درآمده به ادبیات موجود در موضوع‌های اصلی و فرعی رشته تحصیلی‌شان فراهم می‌کند که نمی‌توان از آن صرف‌نظر کرد.
- تفکر انتقادی در مورد منابع را ترویج می‌کند و به دانشجویان ابزاری برای شناسایی و به بحث گذاشتن دانش پژوهی ممتاز و استاندارد می‌دهد.
- به دانشجویان تحصیلات تکمیلی، از طریق فراهم آوردن راهنمایی در مورد آثار کلیدی [هر حوزه] پژوهش، کمک می‌کند تا برای آزمون‌های مختلف آماده شوند.

۵. به هر URL (آدرس یک صفحه اینترنتی) که ارجاع آن به یک کتاب یا مقاله باشد، OpenURL گفته می‌شود. - م.

۶. DOI (Digital Object Identifier): یک سیستم فهرست‌سازی است که بنیاد جهانی DOI آن را معرفی کرده و سازمان استاندارد جهانی تنظیمش کرده است و برای نشان دادن اطلاعات هر شیء دیجیتال که به واسطه این شناسه فهرست شده باشد، مثل کتاب، مقاله، فیلم، صدا و... استفاده می‌شود. برای جست‌وجوی اطلاعات مربوط به یک DOI، می‌توانید به وبگاه www.doi.org مراجعه کنید. در این ترجمه از برابری شناسه شیء دیجیتال برای DOI استفاده می‌کنم و آن را به صورت کوتاه‌شده «شیء» به کار می‌برم. Full-text DOI نوعی از شیء است که به متن کامل آن کتاب یا مقاله فهرست شده دسترسی می‌دهد. - م.

۷. WorldCat: یک بانک داده از اطلاعات و فهرست‌های بیش از صد و پنجاه هزار کتابخانه در سراسر جهان است که سازمان غیرانتفاعی OCLC (Online Computer Library Center) آن را اداره می‌کند. - م.

برای کتابداران:

- مجموعه کتاب‌شناسی آنلاین آکسفورد با رایزنی و هم‌فکری پژوهشگران فعال طراحی شده و منبعی ضروری را برای مدیریت حجم عظیم داده‌های دانشگاهی در اختیار می‌گذارد.
 - پیشنهاد‌های متخصصان در مورد بهترین آثار موجود — از کتاب و مقاله‌های مجله‌ها گرفته تا بایگانی‌ها، وبگاه‌ها و مجموعه‌های داده — این اثر را به ابزاری اساسی در توسعه گردایه [اطلاعات] بدل می‌کند.
 - از طریق هدایت بی‌واسطه پژوهشگران به پایگاه‌های داده و مجله‌های آنلاینی که مؤسسه شما اشتراکشان را دارد، استفاده از آن‌ها را می‌افزاید.*
 - به مراجعه‌کنندگان [به مؤسسه شما] امکان می‌دهد از طریق OpenURL و شی‌دهایی که به متن کامل دسترسی می‌دهد، یک‌راست به فهرست‌نامه آنلاین متصل شوند و بدین ترتیب، یافتن آثار چاپی را آسان می‌کند.*
- * این کارکردها فقط از طریق پلتفرم oxfordbibliographiesonline.com در دسترس است.

برای یادگیری بیشتر به www.oxfordbibliographiesonline.com مراجعه کنید یا [این درخواست](#) را برای کتابدار خود بفرستید تا از یک دوره آزمایشی که در اختیار همه مؤسسه‌ها قرار می‌گیرد، به‌طور رایگان بهره‌مند شوید.

دیباچه

اصطلاح «خدانا‌باور»^۹ کسی را توصیف می‌کند که به وجود خدا یا باشنده‌ای مقدس باور ندارد. این نوع باشنده مقدس که در بحث‌های ضدالهیاتی^{۱۰} بیشترین توجه را [در راستای نفی‌ش] به خود جلب کرده، آفریننده قادر، عالم و مهرورزِ مطلق جهان هستی بوده که کانون تمرکز سنت‌های اصلی یکتاپرستانه بر آن واقع شده است. عموماً چنین پذیرفته شده که خدانا‌باور بودن به معنی نفی وجود یک خدا یا خدایان است. گستره خدانا‌باوری می‌تواند محدود یا مبسوط باشد؛ به این معنی که یک نفر می‌تواند به‌طور محدود [و فقط] در مورد وجود یک باشنده

۸. Atheist

۹. در زبان انگلیسی، از آن‌جا که حرف‌های الفبا هم کوچک (مثل a) هستند هم بزرگ (مثل A)، می‌توان معناهایی را در نوشتار انتقال داد که رساندن آن در زبان‌های فاقد این ویژگی - مثل پارسی - دشوار است. در این ترجمه برای حل این مشکل هر جا که به کار بردن این ویژگی در زبان مبدأ معنایی را می‌رساند که انتقال ندادن آن باعث نقص جدی ترجمه می‌شود، زیر آن واژه خط می‌کشم. در این مورد خاص، یعنی واژه‌ی خدا، وقتی زیر آن خط کشیده شده منظور همان خدایی است که در دین‌های توحیدی، به‌طور مشخص در یهودیت و مسیحیت از آن بحث می‌شود و مفهوم آن سیر تاریخی مشخصی را در غرب از زمان افلاطون داشته است؛ وقتی زیر آن خط نیست منظور معنای مطلق واژه‌ی خدا یا ایزد یا اله است که می‌تواند هر معنای - شرقی، مشرکانه و غیره - مربوطی از آن برداشت شود.

همچنین با توجه به این که این ترجمه به سفارش مجموعه‌ی محترم «سالک نیستی» انجام گرفته، و ویراستاری و واژه‌گزینی نهایی نیز بر عهده‌ی من - مترجم - نبوده، سبک نوشتاری و ویراستاری در آن - چه در متن چه در پاورقی‌ها - به معنی تأیید مترجم بر آن نیست. در مورد خود ترجمه اما اگر کاستی‌ای هست آن را بر عهده می‌گیرم.

۱۰. Atheological

مقدس خاص مثل زئوس^{۱۱} خداناباور باشد، یا [نه]، می‌تواند اصلاً به وجود هیچ باشنده فراطبیعی‌ای باور نداشته باشد. خداباوری و خداناباوری پیش از هر چیز موضع‌هایی هستی‌شناختی^{۱۲} اند درباره اینکه چه نوع چیزهایی وجود دارد [یا ندارد]. برخی خداباوران عقیده دارند برای توجیه عقلانی این نتیجه که خدا واقعی است، شواهدی کافی وجود دارد؛ دیگران به خدا باور دارند، اما دیدگاه سست‌تری به جایگاه شواهد دارند، [و مثلاً در عوض] گاهی به ایمان متوسل می‌شوند. خداناباوران نوعاً بر این نظرند که شواهدی کافی برای توجیه این نتیجه‌گیری که خدایی نیست، وجود دارد. ندانم‌گرایی^{۱۳} [بر خلاف این دو موضع هستی‌شناختی] مقوله‌ای معرفت‌شناختی^{۱۴} است و توصیف‌کننده آن کسی است که مطمئن نیست خدایی هست یا نه. دیدگاه ندانم‌گرا نوعاً این است که شواهد در دسترس برای گرفتن نتیجه‌ای عقلانی به نفع یکی از دو طرف کافی نیست و بنابراین رویکرد مسئولانه تعلیق حکم است. با وجود اینکه در گذشته برخی نویسندگان نقدهایی بر اعتقاد [دینی] عرضه یا استدلال‌هایی در نفی وجود خدا اقامه کرده‌اند، خداناباوری، آن‌چنان که با آن آشناییم، رویدادی نسبتاً تازه است. افراد پس از داروین^{۱۵} شروع کردند به در نظر آوردن امکان یک جایگزین کاملاً شدنی و کارآمد برای خداباوری، و آوردن استدلال صریح فلسفی بر نبود خدا عملی بود که حتی بعدتر رواج پیدا کرد.

۱۱ Zeus

۱۲. Ontological

۱۳.. Agnosticism

۱۴. Epistemological

۱۵. Darwin

بررسی‌های اجمالی عام (GENERAL OVERVIEWS)

بررسی‌های اجمالی عام خوب در این موضوع، به طرز شگفت‌آور، چند تایی بیشتر نیست. Rowe (۱۹۹۸) مباحثی محوری را، به خصوص درباره مسئله شر، پوشش می‌دهد اما در بسیاری از موارد، خلاصه‌ای از رشته‌های اخیر بحث به دست نمی‌دهد. McCormick (۲۰۱۰) با این کتاب‌شناسی تطابق دارد و تقریباً به تفصیل به بحث‌های پراهمیت می‌پردازد. Smart (۲۰۰۴) در ادبیات کلیدی [این حوزه] به‌روز نیست. Baggini (۲۰۰۳)، Krueger (۱۹۹۸) و Flynn (۲۰۰۷) روایت‌هایی مفید اما مقدماتی از مباحث‌های محوری ارائه می‌دهند.

► **Baggini, Julian. *Atheism: A Very Short Introduction*. New York: Oxford University Press, 2003.**

یک درآمد فلسفی مفید بر این موضوع و چندین مبحث مرتبط از جمله خدا ناباوری و علم اخلاق.

► **Flynn, Tom, ed. *The New Encyclopedia of Unbelief*. Amherst, NY: Prometheus, 2007.**

یک پژوهش مفید اما تا حدی پراکنده در مورد افراد، جنبش‌ها و مفاهیم مهم در خدا ناباوری که به منابع فلسفی محدود نمی‌شود.

► **Krueger, Douglas E. *What is Atheism? A Short Introduction*. Amherst, NY: Prometheus, 1998.**

درآمدی که بسیاری از مباحث مهم را مورد ملاحظه قرار می‌دهد و برای مخاطب عام نوشته شده است. کتاب خوبی است، اما خیلی مختصر است و فقط برای [شناخت] پایه‌ای‌ترین شاخه‌ها و رشته‌های برهان سودمند است.

► **Le Poidevin, Robin.** *Arguing for Atheism: An Introduction to the Philosophy of Religion.* London: Routledge, 1996.

درآمد و بررسی‌ای مفید درباره اشکال‌های برهان‌های متعارف وجود خدا. تألیف شده برای دانشجویان کارشناسی.

► **McCormick, Matt.** “Atheism URL: (<http://iep.utm.edu/atheism/>).” In *The Internet Encyclopedia of Philosophy*. Edited by James Fieser and Bradley Dowden. 2010.

بررسی‌ای با جزئیات بیشتر از ادبیات خداناباوری و بحث‌هایی که در سده بیستم و بیست‌ویکم مؤثر واقع شده‌اند، به این کتاب‌شناسی شباهت دارد.

► **Rowe, William L.** “Atheism.” In *Routledge Encyclopedia of Philosophy, Vol. 1*. Edited by Edward Craig, 530–534. London: Routledge, 1998.

دربرگیرنده مسئله شر است، اما شامل گرایش‌ها و رویه‌های متأخر در بحث نمی‌شود.

► Smart, J. J. C. "Atheism and Agnosticism URL: (<http://plato.stanford.edu/entries/atheism-agnosticism/>).” In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Edited by Edward N. Zalta. 2004.

یک پژوهش قدیمی در این موضوع که ویژگی‌های یکه خود را دارد و به شدت متأثر از پوزیتیویسم اوایل سده بیستم است.

گزیده‌ها (ANTHOLOGIES)

برخی از گزیده‌ها مراحل بحث درباره این موضوع را در پنجاه سال گذشته می‌نمایانند. نخستین مجموعه‌ها مثل Flew و MacIntyre (۱۹۹۵) تأثیر پوزیتیویسم منطقی^{۱۶} را بر خداباوری و مسئله چپستی و نقش زبان الهیاتی نشان می‌دهند. هنوز هم می‌توان این تأثیرها را در بحث‌های اخیر مشاهده کرد. بحث‌های متأخرتر بیشتر به تحلیل‌های پیشینی^{۱۷} و صوری از چگونگی‌های خدا گرَوید؛ برای مثال در اثر Morris (۱۹۸۷) (ذکرشده در بخش «اثرهای مهم در مورد خداباوری: گزیده‌ها»). با فاصله‌ای بسیار [از دیگر اثرها]، بیشترین تعداد گزیده‌ها بر مسئله شر متمرکز بوده است و در بخش «گزیده‌ها در مسئله شر» و «برهان‌های مبتنی بر مسئله شر در نفی وجود خدا» به آن‌ها اشاره شده است. در نهایت، و جدیدتر از همه، گزیده‌های Martin و Monni-er (۲۰۰۳)، Martin و Monnier (۲۰۰۶) و Martin (۲۰۰۷) به صورت‌بندی

۱۶. Logical Positivism

۱۷. A priori

سبک استدلال‌های استنتاجی و استقرایی مستقیم در اثبات نبود خدا کمک کرده‌اند.

► **Flew, Antony, and Alasdair MacIntyre, eds. *New Essays in Philosophical Theology*. London: SCM, 1955.**

مجموعه تأثیرگذار و آغازین فیلسوفان بریتانیایی که تأثیر حلقه وین^{۱۸} در «تحلیل منطقی» از دین در آن آشکار است. معنی، کارکرد، تحلیل و ابطال ادعاها و گفتمان الهیاتی در این اثر مورد ملاحظه قرار گرفته است.

► **Martin, Michael, ed. *The Cambridge Companion to Atheism*. New York: Cambridge University Press, 2007.**

مجموعه‌ای مفید اما پراکنده از پژوهش‌های اخیر درباره‌ی خدا ناباوری. دربرگیرنده واکنش‌ها به خدا ناباوری است و جامعه‌شناسی و جمعیت‌شناسی خدا ناباوری و برخی از موضوعات کمتر مورد توجه قرار گرفته را نیز شامل می‌شود.

► **Martin, Michael, and Ricki Monnier, eds. *The Impossibility of God*. Amherst, NY: Prometheus, 2003.**

مجموعه‌ای مهم از استدلال‌های استنتاجی ضد الهیاتی که تنها نمونه در نوع خود است. گردایه‌ای پراهمیت از مقاله‌هایی که در آن‌ها در راستای این نتیجه که خدا نه تنها وجود ندارد، بلکه ناممکن نیز هست، بحث و استدلال می‌شود.

۱۸. Vienna Circle

► **Martin, Michael, and Ricki Monnier, eds. *The Improbability of God*. Amherst, NY: Prometheus, 2006.**

مکمل Martin و Monnier (۲۰۰۳). مجموعه‌ای مهم از استدلال‌های استقرایی ضدالهیاتی که از مسئله شر متمایز است. در این کتاب بحث می‌شود که [ادعای] وجود خدا غیرمنطقی است؛ تنها نمونه در نوع خود.

► **Smart, J. J. C., and John Haldane. *Atheism and Theism*. 2d ed. Malden, MA: Blackwell, 2003.**

DOI (ش‌ی‌د): [a10.1002/9780470756225](https://doi.org/10.1002/9780470756225)

با معیار سخت‌گیرانه در واقع یک گزینه نیست، بلکه تبادل نظری تأثیرگذار میان Smart (یک خدا‌ناباور) و Haldane (یک خدا‌باور) است.

اثرهای تاریخی مهم (IMPORTANT HISTORICAL WORKS)

خدا‌ناباوری فلسفی به‌مثابه جزئی از یک موضع مابعدالطبیعی فراگیر رویدادی نسبتاً جدید است. با وجود این، تأثیرگذاری عمیق تعدادی از اثرهای تاریخی نیز تداوم دارد. Darwin (۲۰۰۹) و Darwin (۲۰۰۵) نگاهی جایگزین را برای فراطبیعت‌باوری^{۱۹} که به هر ترتیب به‌طور گسترده پذیرفته شده، در اختیار دانشمندان و فیلسوفان قرار می‌دهد. استدلال‌های موجود در Hume (۱۹۳۵) درباره بنیان‌های تجربی تأییدکننده

۱۹. Supernaturalism

یا نفی‌کننده وجود خدا، به‌ویژه آن‌هایی که در مورد معجزه‌هاست، همچنان در این حوزه غالب است. Nietzsche (۲۰۰۷) و Camus (۲۰۰۰) تحلیل‌های اگزیستانسیالیستی^{۲۰} معروفی را در مورد دین، اخلاق و خدا به دست می‌دهند. Rus-sell (۱۹۵۷) نخستین و شاید شناخته‌شده‌ترین برخورد تحلیلی با خداناباوری بود که گستره استدلال‌های مؤید وجود خدا را مورد ملاحظه قرار می‌دهد. Clifford (۱۹۹۹) مدت‌ها به‌عنوان اثری خواننده شده که ردیهٔ اتکاپذیر و کاملی بر صحیح و قابل‌اعتماد دانستن ایمان عرضه می‌دارد.

Camus, Albert. *The Myth of Sisyphus*. Translated by Justin O'Brien. New York: Penguin Classics, 2000.

ترجمهٔ انگلیسی *Le Mythe de Sisyphe*. اثری مکتب‌آفرین در اگزیستانسیالیسم و خداناباوری سدهٔ بیستم. کامو به چالش زیستن با معنا در سایهٔ پیامد اینکه خدا مرده است، می‌پردازد. چاپ نخست در ۱۹۴۲.

► **Clifford, W. K. "The Ethics of Belief." In *The Ethics of Belief and Other Essays*. By W. K. Clifford, 70–96. Amherst, NY: Prometheus, 1999.**

کلیفورد استدلال می‌کند که همیشه و همه‌جا اشتباه است که بر پایهٔ شواهد نابسند چیزی را باور کنیم، که این استدلال معروفی هم شد؛ برهانی مهم و تأثیرگذار در بحث‌های خداناباوری و ایمان. چاپ نخست در ۱۸۷۹.

► **Darwin, Charles. *The Descent of Man*. In *From So***

***Simple a Beginning: The Four Great Books of Charles Darwin (Voyage of the Beagle, The Origin of the Species, The Descent of Man, The Expression of Emotions in Man and Animals).* By Charles Darwin. New York: Norton, 2005.**

دوازده سال پس از انتشار *The Origin of Species* [منشأ انواع]، داروین دعوی کامل و قانع‌کننده‌ای برای فرگشت انسان‌ها شکل می‌دهد. او همچنین درباره جزئیات متعددی از این نظریه موشکافانه‌تر بحث می‌کند. چاپ نخست در ۱۸۷۱.

► **Darwin, Charles. *On the Origin of Species*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2009**

نخستین کتاب داروین که در آن نظریه انتخاب طبیعی‌اش را توضیح می‌دهد. هیچ اشاره صریحی به انسان‌ها نمی‌شود، اما دلالت‌های ضمنی مرتبط با الهیات و پیامد آن برای بحث‌های فرجام‌شناختی روشن است. چاپ نخست در ۱۸۵۹.

► **Hume, David. *Hume's Dialogues Concerning Natural Religion*. Edited by Norman Kemp Smith. Oxford: Clarendon, 1935.**

هیوم در این کتاب، گفت‌وگوهای معروفش میان Philo [فیلو]، Demea [دمئا] و Cleanthes [کلئانتیس] را عرضه می‌دارد و در آن شواهد تجربی برای وجود خدا را کندوکاو می‌کند. هیچ اثری در فلسفه دین، شاید به‌جز آثار Anselm [آنسلم] و

Aquinas [آکوئیناس]، این چنین جلب توجه نکرده یا اثرگذار نبوده است. چاپ نخست در ۱۷۷۸.

► Nietzsche, Friedrich. *On the Genealogy of Morality*. Edited by Keith Ansell Pearson. Translated by Carol Diethe. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2007.

نیچه در این اثر، تمایز اخلاقِ خواجه/ بنده معروف خود را در تاریخ مسیحیت به کار می‌بندد. چاپ نخست در ۱۸۸۷.

► Russell, Bertrand. *Why I Am Not a Christian, and Other Essays on Religion and Related Subjects*. Edited by Paul Edwards. London: Allen and Unwin, 1957.

راسل در این اثر، تحلیل معروف خود را از برهان‌های وجود خدا و نقد مسیحیت ارائه می‌دهد. چاپ نخست در ۱۹۲۷.

تاریخ‌های خداناباوری (HISTORIES OF ATHEISM)

خداناباوری باید از یک سو، به‌عنوان حرکتی اجتماعی و تاریخی فهم شود و از سوی دیگر، به‌عنوان حرکتی فلسفی. Berman (۱۹۹۰)، Buckley (۱۹۸۷) و Jacoby (۲۰۰۴) میان این دو جنبه پل می‌زنند.

► **Berman, David. *A History of Atheism in Britain: From Hobbes to Russell*. London: Routledge, 1990.**

یکی از معدود روایت‌ها از تاریخ مدرن اندیشه‌خدا ناباورانه به آن صورتی که در عصر روشنگری^{۲۱} و پساروشنگری رشد یافت.

► **Buckley, Michael J. *At The Origins of Modern Atheism*. New Haven, CT: Yale University Press, 1987.**

ریشه‌های خدا ناباوری مدرن را تا الهی‌دانان کاتولیک سده هفدهم و جست‌وجوی آنان برای پی‌ریزی اعتقاد به خدا در علم دنبال می‌کند.

► **Jacoby, Susan. *Freethinkers: A History of American Secularism*. New York: Metropolitan, 2004.**

رشد خدا ناباوری و اندیشه آزاد را به عنوان حرکت‌های سیاسی و اجتماعی در آمریکا از زمان انقلاب^{۲۲} ردیابی می‌کند.

مواجهه‌های فراگیر (COMPREHENSIVE TREAT-) (MENTS

چندین تحلیل از خدا ناباوری، که حجم هر یک به یک کتاب می‌رسد، وجود دارد که

۲۱. Enlightenment

۲۲. انقلاب آمریکا در اواخر سده هجدهم که به موجب آن، ایالت‌های خودمختار طی جنگی از سلطه استعمار انگلیس بیرون آمدند و پس از اتحاد و نوشتن نخستین قانون اساسی آزاد و مردم‌سالار، به‌مثابه یک کشور مستقل اعلام استقلال کردند. - م.

گونه‌های بااهمیت از برهان‌های فرجام‌شناختی^{۲۳}، هستی‌شناختی^{۲۴}، جهان‌شناختی^{۲۵} و مبتنی بر احتیاط^{۲۶} را، که مؤید [وجود] خدا هستند، بازسازی و نقد می‌کند. همه این اثرها تحلیل‌های اندیشمندانه‌ای از برخی خصیصه‌های خدا به دست می‌دهند که بالغ بر رد یک یا چند مورد از این خصیصه‌ها هستند. با وجود اینکه بسیاری از بحث‌های خاص در این کتاب‌ها مناسب بخش «ضدالهیات استنتاجی» است، به دلیل گستره [محتوای] آن‌ها، در این بخش فهرست می‌شوند نه در آنجا. Martin (۱۹۹۰) شاید بهترین و کامل‌ترین این کتاب‌هاست. Everitt (۲۰۰۴)، Gale (۱۹۹۱)، Mackie (۱۹۸۲) و Sobel (۲۰۰۴) نیز دربرگیرنده تحلیل‌های اندیشمندانه زیادی هستند. Flew (۱۹۸۴) و Nielsen (۲۰۰۵) در تاریخ مباحثه‌های اواخر سده بیستم اهمیت دارند. Oppy (۱۹۹۵) بهترین اثر اخیر در مورد برهان هستی‌شناختی است و Oppy (۲۰۰۶) از منظر معرفت‌شناختی اثری پخته است.

► **Everitt, Nicholas. *The Non-Existence of God*. London: Routledge, 2004.**

اُوریت برهان‌های بااهمیتِ اخیر را که مؤید وجود خدا است، بررسی و رد می‌کند. او تحلیل‌های بصیرت‌آمیزی از برهان‌های هستی‌شناختی، جهان‌شناختی،

۲۳. Teleological Argument

۲۴. Ontological Argument

۲۵. Cosmological Argument

۲۶. Prudential Argument: همانند برهان معروف پاسکال، برهان قمار، که مطابق آن، به دلیل خسارت سنگین اعتقاد نداشتن به خدا و آخرت — عذاب ابدی، در صورت راست بودن این باورها — و خسارت ناچیز اعتقاد داشتن به آن‌ها — در صورت دروغ بودن — باید جانب احتیاط را در این قمار گرفت و به آن‌ها باور داشت. — م.

فرجام‌شناختی، مبتنی بر معجزه، و کاربردباورانه^{۲۷} ارائه می‌دهد. برهانِ مقیاس^{۲۸} و برهان‌های ضدالهیاتی استنتاجی^{۲۹} دارای اهمیت‌اند.

► **Flew, Antony. “The Presumption of Atheism.” In *God, Freedom, and Immortality: A Critical Analysis*. By Antony Flew, 13–30. Buffalo, NY: Prometheus, 1984.**

مجموعه‌ای از مقاله‌ها که برخی از آن‌ها دیگر به‌روز نیستند. مهم‌ترین‌هایشان «The Principle of Agnosticism» و «The Presumption of Atheism» است.

► **Gale, Richard M. *On the Nature and Existence of God*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1991.**

گیل تحلیلی پیشرفته و سنجیده از چندین برهان ضدالهیاتی استنتاجی مهم و همچنین برهان‌های هستی‌شناختی و جهان‌شناسانه ارائه می‌دهد و نتیجه می‌گیرد که همه این برهان‌ها در تأیید خدا باوری ناموفق هستند؛ اما وی بحثی از برهان‌های استقرایی نمی‌کند و بنابراین می‌گوید نمی‌تواند به پرسش کلی وجود خدا پاسخ دهد.

۲۷. Pragmatic Argument

۲۸. Argument from Scale: قیاس عظمت کیهان – که علم نوین به‌تازگی نشان داده – با ناچیزی و کم‌اهمیتی انسان در مقابل آن و لذا زیر سؤال بردن انسان به‌مثابه محور هستی و اشرف مخلوقات (Anthro-pocentrism) و پیامدهای الهیاتی آن. – م.

۲۹. Deductive Atheological Arguments

► Mackie, J. L. *The Miracle of Theism: Arguments For and Against the Existence of God*. New York: Oxford University Press, 1982.

اثری تأثیرگذار و جامع. نویسنده بسیاری از برهان‌های کلاسیک و جدید هستی‌شناختی، جهان‌شناختی، اخلاقی، فرجام‌شناختی، شر^{۳۰} و کاربردباورانه را رد می‌کند.

► Martin, Michael. *Atheism: A Philosophical Justification*. Philadelphia: Temple University Press, 1990.

اثری جامع و سنجیده که گستره وسیعی از برهان‌های مؤید وجود خدا را بررسی و رد می‌کند. ویژگی این اثر وضوح و شاکله خوب آن است و در بسیاری از موارد، مخالفت‌ها نافذ و هوشمندانه است. قطعاً یکی از بهترین تلاش‌ها برای به دست دادن بحثی کامل و جامع در تأیید خداناباوری است.

► Nielsen, Kai. *Atheism and Philosophy*. New York: Prometheus, 2005

مجموعه‌ای مفید از مقاله‌های Nielsen که به جنبه‌های گوناگون خداناباوری، به‌ویژه جنبه‌های معرفت‌شناختی آن، می‌پردازد.

► Oppy, Graham. *Ontological Arguments and Belief in God*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 1995.

۳۰. Evil Argument (مسئله شر و تناقض آن با وجود خدای خیرخواه)

شاید بهترین و کامل‌ترین تحلیل از تقریرهای بااهمیت برهان هستی‌شناختی.

► **Oppy, Graham. *Arguing About Gods*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2006.**

تز اصلی: هیچ استدلال موفقیت‌آمیزی که تأییدکننده وجود خدایان دین‌های توحیدی، در مفهوم متعارف و سنتی آن، باشد وجود ندارد. طرح این کتاب دربرگیرنده تحلیل‌های بسیار خوب و به‌روزی از باور عقلانی و اصلاح باور است و شامل برهان‌های هستی‌شناختی، جهان‌شناختی، فرجام‌شناختی، برهان شر و قمار پاسکال^{۳۱} می‌شود. او همه این‌ها را به‌عنوان بخشی از یک برهان گسترده‌تر در تأیید ندانم‌گرایی می‌بیند.

► **Sobel, Jordan Howard. *Logic and Theism: Arguments For and Against Beliefs in God*. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2004.**

اثری گسترده که به شیوه‌ای متعارف شاکله‌بندی شده و دربرگیرنده برهان‌های هستی‌شناختی، جهان‌شناختی، فرجام‌شناختی و همچنین برهان شر، برهان پاسکال و خصیصه‌های خداست. این اثر به دلیل کوشش‌های صورت‌گرفته در آن در جهت به‌کارگیری برخی ابزار پیشرفته و فنی منطق در تحلیل‌ها و بازسازی‌ها، درخور توجه است.

۳۱. Pascal's Wager: (رجوع به پانویس برهان‌های مبتنی بر احتیاط، در بخش مواجهه‌های فراگیر.)

اثرهای محبوب و تأثیرگذار (INFLUENTIAL POPULAR) (WORKS)

تعدادی از اثرهایی که نسبتاً پژوهشی - دانشگاهی نیستند توجه زیادی را به خود جلب کرده‌اند، تا جایی که بر شکل و جهت بحث‌ها در حلقه‌های فلسفی تأثیر گذاشته‌اند. Dawkins (۲۰۰۶)، Harris (۲۰۰۵)، Harris (۲۰۰۸) و Hitchens (۲۰۰۷) نمونه‌های خوبی هستند. Dawkins (۱۹۹۶) بر ادبیات فرگشت و فرجام‌شناسی تأثیر گذاشته است. Stenger (۲۰۰۷) تلاش می‌کند پژوهش علمی اخیر را وارد مسئله کند.

► Dawkins, Richard. *The Blind Watchmaker*. New York: Norton, 1996.

داوکینز در این اثر، توضیحی شیوا و فهم‌پذیر از شیوه شکل‌پذیری حیات روی زمین به موجب انتخاب طبیعی طرح می‌کند و برای برتری این توضیح بر استدلال‌های فرجام‌شناختی مؤید وجود خدا، دلیل و برهان می‌آورد. اثری تأثیرگذار اما نه پژوهشی - دانشگاهی.

► Dawkins, Richard. *The God Delusion*. Boston: Houghton Mifflin, 2006.

اثری پژوهشی - دانشگاهی نیست، اما تأثیرگذار است و به قدر کافی محبوبیت دارد تا بر جهت و ماهیت بحث‌های کنونی به طور جدی اثر بگذارد.

► Harris, Sam. *The End of Faith: Religion, Terror,*

and the Future of Reason. New York: Norton, 2005.

یک کار تأثیرگذارِ دیگر در خداناباوری^{۳۲}، اگرچه با بهترین برهان‌های فلسفی [وجود] خدا هماوری نمی‌کند. هریس در این کار، بحث می‌کند که ایمان توجیهی پذیرفتنی برای باور دینی نیست، به‌ویژه با در نظر گرفتن خطرناکی اندیشه‌ها، غرض‌ها و برنامه‌های مذهبی در سراسر جهان. یک اثر محبوب دیگر که پژوهشی - دانشگاهی نیست و تأثیر گسترده‌ای بر بحث گذاشته است.

► **Harris, Sam. *Letter to a Christian Nation*. New York: Vintage, 2008 .**

هریس کانون نقدش بر ایمان را Harris (۲۰۰۵)، بر بنیادگرایی مسیحی و تأثیر منفی آن بر فرهنگ و سیاست در آمریکا متمرکز می‌کند.

► **Hitchens, Christopher. *God is Not Great: How Religion Poisons Everything*. New York: Twelve, 2007.**

هیچنز در این اثر، حمله‌ای تندوتیز به نقش دین در رفتارهای احمقانه، خطرناک و مرگبار ارائه می‌کند. بلاغت و ادبیات مؤثری دارد، اما از نظر فلسفی کم‌مایه است.

► **Stenger, Victor J. *God: The Failed Hypothesis; How Science Shows that God Does Not Exist*. Amherst, NY: Prometheus, 2007.**

اثری فهم‌پذیر که تحلیلی علمی از فراطبیعت‌باوری، کیهان‌شناسی، دعا، معجزه‌ها،

پیامبری، اخلاق و رنج به دست می‌دهد. در مورد فرگشت نیز بحث می‌کند. یک اثر پژوهشی - دانشگاهی نیست، اما بررسی‌گیری است از شواهد تجربی مرتبط.

ضدالهیات استنتاجی (DEDUCTIVE ATHEOLOGY)

در ادبیات فلسفی، مجموعه‌ای از برهان‌ها در جهت [اثبات] ناممکنی خدا ارائه شده است. مبنای این برهان‌ها تحلیل‌های پیشینی از خصیصه‌های تک و ترکیب‌هایی از خصیصه‌هاست. این برهان‌ها، آشکارا یا ضمنی، تأییدگر نگاهی هستند که بیان می‌دارد برای اینکه یک باشنده شایسته نامیده «خدا» باشد، باید خصیصه‌ها و چگونگی‌های مشخصی داشته باشد. لذا وقتی نمی‌توان هیچ شرح هم‌خوانی از لحاظ منطقی از آن خصیصه یا ترکیب خصیصه‌ها به دست داد، پس ظاهراً [می‌توان نتیجه گرفت] امکان ندارد چنین باشنده‌ای بتواند وجود داشته باشد. Findlay (۱۹۴۸) استدلال می‌کند اگر خدا اصلاً وجود داشته باشد، [وجود آن] باید واجب باشد، اما شکست برهان هستی‌شناختی نشان می‌دهد که خدا واجب نیست. بحث‌های ضدالهیاتی به ابطال‌های تک‌خصیصه‌ای و چند خصیصه‌ای تقسیم می‌شود.

► Findlay, J. N. "Can God's Existence be Disproved?" *Mind* n.s. 57 (1948): 176–183.

برهانی تأثیرگذار در اوایل [آغاز گفتمان]: اگر خدایی باشد، آنگاه باشنده‌ای واجب خواهد بود و برهان هستی‌شناختی موفق خواهد بود؛ اما برهان هستی‌شناختی و تلاش‌های ما برای اثربخش کردن آن موفقیت‌آمیز نبوده است، لذا هیچ خدایی وجود ندارد.

ابطال‌های تک‌خصیصه‌ای (Single-Property Disproofs)

در قوی‌ترین حالتِ ابطال‌های تک‌خصیصه‌ای، نگرش این است که اگر یک خصیصه ویژگی‌ای ضروری از باشنده‌ای باشد که شایسته عنوان «خدا» است، و نتوان هیچ شرحِ منطقی سازگار یا خالی از اشکال از آن خصیصه به دست داد، آنگاه ظاهراً وجود چنین باشنده‌ای ناممکن است. بحث‌های مهم اخیر بر ارائه یک شرح بی‌تناقض از [خصیصه] «قادرِ مطلق» متمرکز بوده است. برای [مشاهده] تلاش‌های اخیر در جهت اجتناب از تناقض‌های «قادرِ مطلق» نگاه کنید به Flint و Freddoso (۱۹۸۳)، Hoffman و Rosenkrantz (۱۹۸۸)، و Mavrodes (۱۹۷۷). Cow-an (۱۹۶۵) در نفی «قادرِ مطلق» دلیل و برهان می‌آورد. «علمِ مطلق» نیز توجه زیادی به خود جلب کرده است. Grim (۱۹۸۵)، Grim (۱۹۸۸) و Puccetti (۱۹۶۳) در جهت ناممکنی «عالمِ مطلق» بودن استدلال می‌کنند. خصلت‌های بسیار دیگری نیز مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است. برای یک نمونه خوب، به Stump و Kretzmann (۱۹۸۱) نگاه کنید. همچنین، به اثرهای متعددی نگاه کنید که در بخش «مواجهه‌های فراگیر» برای تحلیل‌های تک‌خصلتی ذکر شده‌اند و قسمی از بحث‌های گسترده‌تر هستند.

► Cowan, J. L. “The Paradox of Omnipotence.” *Analysis* 25 (1965): 102–108.

DOI (ش‌ی‌د): 10.2307/3326724

هیچ باشنده‌ای نمی‌تواند دارای قدرتِ انجام تمام کارهایی باشد که خودمتناقض نیست. اینکه خدا دارای آن نوع قدرتِ مطلق است خودمتناقض است. تجدیدچاپ‌شده در

Martin و Monnier (۲۰۰۳) (ذکر شده در بخش «گزیده‌ها»).

► Flint, Thomas P., and Alfred J. Freddoso. “Maximal Power.” In *The Existence and Nature of God*. Edited by Alfred J. Freddoso, 81–113. Notre Dame, IN: University of Notre Dame Press, 1983.

شرحی از قدرت مطلق از نقطه دید منطقی «جهان‌های ممکن»^{۳۳} با اندیشه دور روایت از «جهان مشترک»^{۳۴} ارائه می‌دهد. تلاش دارد از پاره‌ای تناقض‌ها دور بماند.

► Grim, Patrick. “Against Omniscience: The Case from Essential Indexicals.” *Noûs* 19 (1985): 151–180.

DOI (ش‌ی‌د): 10.2307/2214928

خدا نمی‌تواند عالم مطلق باشد، زیرا این امکان را ندارد که از ادعاهای نمایه‌گون^{۳۵} یا گزاره‌هایی که مرجع آن‌ها نسبت به فحوا و قرینه‌ها تغییر می‌کند، مطلع شود؛ گزاره‌هایی از قبیل «چه می‌دانم وقتی می‌دانم که خرابکاری می‌کنم»^{۳۶}.

► Grim, Patrick. “Logic and Limits of Knowledge and Truth.” *Noûs* 22 (1988): 341–367. _____

۳۳. Possible-worlds Logic

۳۴. World-sharing Histories

۳۵. Indexical Claims

۳۶. What I know when I know that I am making a mess: مثال بهتری از گزاره‌های نمایه‌گون که بیشتر با عنوان Deictic شناخته می‌شوند، می‌تواند این باشد: «من می‌خواهم که او حالا به اینجا بیاید.» در این جمله، مرجع «من»، «او»، «حالا» و «اینجا» می‌تواند بسته به اینکه چه کسی، خطاب به چه شخصی، کی و کجا این جمله را می‌گوید متفاوت باشد. - م.

DOI (ش‌ی‌د): 10.2307/2215708

از [قضیه‌های] کانتور^{۳۷} و گودل^{۳۸} استفاده می‌کند تا با دلیل و برهان نشان دهد علم مطلق در هر [دستگاه] منطقی که داریم ناممکن است.

► Hoffman, Joshua, and Gary Rosenkrantz. “Omnipotence Redux.” *Philosophy and Phenomenological Research* 49 (1988): 283–301.

DOI (ش‌ی‌د): 10.2307/2107977

از شرح نویسندگان از قدرت مطلق در برابر نقدهای مطرح‌شده از طرف Flint، Wierenga و Freddoso دفاع می‌کند.

► Mavrodes, George I. “Defining Omnipotence.” *Philosophical Studies* 32 (1977): 191–202.

DOI (ش‌ی‌د): 10.1007/BF00367729

ماؤرڈز از محدود کردن قدرت مطلق دفاع می‌کند تا کارهای منطقی ناممکن را بیرون [از دایره این خصیصه] نگه دارد. اینکه یک باشنده تصریح کند نمی‌تواند فعلی ناهم‌خوان [و منطقی ناممکن] را انجام دهد برای قدرت او محدودیت حساب نمی‌شود.

► Puccetti, Roland. “Is Omniscience Possible?” *Australasian Journal of Philosophy* 41 (1963): 92–93.

۳۷. Cantor

۳۸. Godel

DOI (ش‌ی‌د): 10.1080/00048406312341561

بسط مفصل و ماهرانه دیدگاه نویسنده مبنی بر اینکه خدایی وجود ندارد، زیرا پندار علم مطلق متناقض است.

► **Stump, Eleonore, and Norman Kretzmann. “Eternity.” *Journal of Philosophy* 78 (1981): 429–458.**

DOI (ش‌ی‌د): 10.2307/2026047

چگونگی دریافت و برداشت از جاودانگی، شرح و روایت‌های ما را از دعا، تغییرناپذیری و علم مطلق تغییر می‌دهد. نویسندگان دلیل‌ها را برای ناهم‌خوان شمردن آن بررسی می‌کنند.

ابطال‌های چند خصیصه‌ای (Multiple-Property Disproofs)

در میان نویسندگان بیشتر رایج است که استدلال خود را در رد وجود خدا بر ادعای ناسازگاری خصیصه‌های مختلف بنا کنند. اگر هیچ باشنده‌ای نمی‌تواند ویژگی‌های توأم و متحد داشته باشد، و دلیل‌های خوب دیگری هم هست که فرض کنیم خدا باید همه آن ویژگی‌ها [و کمال‌ها] را داشته باشد، آنگاه ظاهراً [می‌توان نتیجه گرفت] خدایی وجود ندارد. Drange (۱۹۹۸) و Grim (۲۰۰۷) خلاصه‌هایی سودمند از تعدادی از این رهیافت‌ها فراهم می‌آورند. Flew (۱۹۹۵) و Rowe (۲۰۰۴) به ترتیب دربارهٔ اختیار خدا و اختیار انسان کاوش می‌کنند. Blumenfeld (۱۹۷۸)، Kretzmann (۱۹۶۶)، McCormick (۲۰۰۰) و McCormick (۲۰۰۳)

دربردارنده تحلیل‌های درخور توجه دیگری هستند. همچنین نگاه کنید به بسیاری از موارد فهرست‌شده در بخش «مواجهه‌های فراگیر» برای استدلال‌های چندخصلتی که در تحلیل‌های گسترده‌تری جای می‌گیرند.

► Blumenfeld, David. “On the Compossibility of the Divine Attributes.” *Philosophical Studies* 34 (1978): 91–103.

DOI (ش‌ی‌د): 10.1007/BF00364690

آن باشنده متعارف مقدس و بی‌نقص در ادیان ابراهیمی ناممکن است. معانی ضمنی در [صفت] بی‌نقصی نشان می‌دهد که قدرت، علم و خوبیِ خدا با هم سازگار نیستند. تجدید چاپ در Martin و Monnier (۲۰۰۳) (ذکرشده در بخش «گزیده‌ها»).

► Drange, Theodore M. “Incompatible Properties Arguments: A Survey.” *Philo* 1.2 (1998): 49–60.

بحثی سودمند درباره چندین جفت از خصیصه‌ها که از لحاظ منطقی در یک باشنده با هم سازگار نیستند: بی‌نقصی / آفریننده، بی‌تغییر / آفریننده، بی‌تغییر / عالم مطلق، و متعالی^{۳۹} / همه‌جا حاضر.

► Flew, Antony. “Divine Omnipotence and Human Freedom.” In *New Essays in Philosophical Theology*. Edited by Antony Flew and Alasdair MacIntyre,

۳۹. Transcendent: فراتر از هر چیز.

144–169. New York: Macmillan, 1955.

از نخستین اثرها در ضدالهیات استنتاجی که به [تضادها و] مشکل‌های مربوط به قدرت [مطلق] خدا و اختیار انسان می‌پردازد.

► **Grim, Patrick. “Impossibility Arguments.” In *The Cambridge Companion to Atheism*. Edited by Michael Martin, 199–214. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2007.**

گریم خلاصه‌ای کلی از تلاش‌های اخیر برای بیرون آوردن تعریفی ثمربخش از قدرت مطلق از درون [اثر] Flint و Freddoso، [اثر] Wierenga و [اثر] Hoffman و Rosenkrantz به دست می‌دهد. او با دلیل و برهان بحث می‌کند که این تلاش‌ها موفقیتی کسب نمی‌کنند و قدرت خدا را یا ناممکن باقی می‌گذارند یا آن‌قدر ناچیز که دیگر شایسته خدا نیست. مشکل‌های مربوط به [گزاره‌های] نمایه‌گون و [ناسازگاری آن با] علم مطلق و مشکل مربوط به [قضیه] کانتور در نظریه مجموعه‌ها [و ناممکنی وجود مجموعه همه مجموعه‌ها] این خصیصه را ناممکن می‌سازد.

► **Kretzmann, Norman. “Omniscience and Immutability.” *Journal of Philosophy* 63 (1966): 409–421.**

DOI (ش‌ی‌د): 10.2307/2023849

باشنده بی‌نقص در معرض تغییر نیست. یک باشنده بی‌نقص همه‌چیز را می‌داند. باشنده‌ای که همه‌چیز را می‌داند همواره زمان را هم می‌داند. باشنده‌ای که زمان را [که

دائماً تغییر می‌کند] می‌داند در معرض تغییر است [زیرا متعلق آگاهی‌اش دائماً تغییر می‌کند]. لذا باشنده بی‌نقص [فرض شده] باشنده‌ای بی‌نقص نیست. بنابراین هیچ باشنده بی‌نقصی وجود ندارد.

► McCormick, Matt. “Why God Cannot Think: Kant, Omnipresence, and Consciousness.” *Philo* 3.1 (2000): 5–19.

مک‌کورمیک در این اثر، بر مبنایی کانتی، استدلال می‌کند که بودن در همه مکان‌ها و زمان‌ها مانع از آگاه بودن می‌شود، زیرا حضور در همه جا تمایز نهادنِ ضروری و مفهومی را میان خود و غیرخود، برای خدا ناممکن می‌سازد.

► McCormick, Matt. “The Paradox of Divine Agency.” In *The Impossibility of God*. Edited by Michael Martin and Ricki Monnier, 313–325. Amherst, NY: Prometheus, 2003.

خدا به‌طور سنتی به‌مثابه عاملی قادر به تعیین هدف و اراده کردن و انجام کنش، فهم می‌شود. با این حال، خدا هیچ‌گاه نمی‌تواند کنشی انجام دهد، زیرا امکان بروز هیچ‌گونه رویدادی که از تحکم قدرت، علم و بی‌نقصی او خارج باشد وجود ندارد. لذا خدا ناممکن است.

► Rowe, William L. *Can God Be Free?* Oxford: Clarendon, 2004.

رو گستره‌ای از استدلال‌های مدرن و کلاسیک را مورد ملاحظه قرار می‌دهد که تلاش دارند اختیارِ خدا را در آفرینش جهان با قدرت، علم و خوبیِ مطلقِ او سازگار کنند. رو در جهت عدم انطباق آن‌ها با این استدلال، برهان می‌آورد: اگر یک باشنده مطلقاً عالم جهانی بیافریند، درحالی‌که جهانی بهتر هست که می‌توانست آفریده شود، آنگاه ممکن است باشنده‌ای بهتر از او وجود داشته باشد؛ باشنده‌ای که میزانِ خوب بودنش به قدری است که با وجود جهان بهتری که می‌تواند بیافریند، دیگر آن جهان [ناقص‌تر] را نیافریند.

ضدالهیاتِ استقرایی (INDUCTIVE ATHEOLOGY)

تقسیم عمدهٔ دیگر در ادبیات این حوزه، شامل برهان‌های استقرایی می‌شود که نتیجه می‌گیرند وجود خدا نامحتمل یا غیرمنطقی است. در سال‌های اخیر، پیشرفت‌های مهم و تأثیرگذار متعددی در چندین نوع از این برهان‌ها رخ داده است. به‌ویژه برهان‌هایی که به احتمال پیز^۴ متوسل می‌شوند بیشتر به چشم می‌خورند؛ استدلال این برهان‌ها این است که با احتساب همه‌چیز و با فرض نبودن خدا، مشاهده‌های گوناگون بهتر توجیه می‌شود. چندین مورد از درایه‌های ذکرشده در بخش «مواجهه‌های فراگیر» استدلال‌های استقرایی ارائه می‌دهند، به‌خصوص Mackie (۱۹۸۲). بخش بسیار بزرگ‌تری از ادبیات مربوط به خداناباوری در قیاس با همهٔ موضوع‌های دیگر، بر مسئلهٔ شر متمرکز بوده است. این منابع به [سه بخش] «گزیده‌ها»، «برهان‌های نفی وجود خدا» و «دفاع‌ها از خدا و شر» تقسیم می‌شوند. برهان‌های استقرایی به [پنج بخش] «مسئلهٔ شر» (با عنوان‌های فرعی مختص خود)، «خدا، خداناباوری

و کیهان‌شناسی»، «برهان‌های فرجام‌شناختی در تأیید خداناباوری»، «خداناباوری و بی‌اعتقادی» و «طبیعت‌باوری خداناباورانه» تقسیم می‌شوند. توجه داشته باشید که برهان‌های استنتاجی مبتنی بر مسئله شر نیز در تأیید خداناباوری وجود دارد، اما از آنجا که بیشتر حجم بحث‌ها حول مسئله شر دربرگیرنده استدلال مبتنی بر شواهد است، این برهان‌ها را در اینجا فهرست می‌کنیم.

گزیده‌ها در مسئله شر (Problem-of-Evil Anthologies)

Adams و Adams (۱۹۹۰) مجموعه‌ای است که بیشتر بر موضوع‌های مابعدالطبیعی‌تر و نظری‌تر تمرکز دارد. Howard - Snyder (۱۹۹۶) و Rowe (۲۰۰۱) بر برهان‌های تجربی مبتنی بر شواهد تأکید دارند. Larrimore (۲۰۰۱) گستره‌ای وسیع از منابع تاریخی را درباره این مسئله ارائه می‌کند.

► **Adams, Marilyn McCord, and Robert Merrihew Adams, eds. *The Problem of Evil*. Oxford: Oxford University Press, 1990.**

مجموعه‌ای درجه‌یک از سرشناس‌ترین فیلسوفان این حوزه که به مسئله شر می‌پردازند. بیشتر دربرگیرنده اثرهایی است که از وجود خدا دفاع می‌کنند.

► **Howard-Snyder, Daniel, ed. *The Evidential Argument from Evil*. Bloomington: Indiana University Press, 1996.**

مجموعه‌ای عالی از اثرهایی که به برهان شر استقرایی^{۴۱} متعلق به رو پاسخ می‌دهند یا به جزئیات آن و تفصیلش می‌پردازند. بسیاری از این نوشته‌ها بازتاب‌دهنده نقطه چرخش معرفتی فلسفه دین و دور شدن آن از الهیات طبیعی هستند که به خصوص در پاسخ به برهان رو رخ داد.

► **Larrimore, Mark. *The Problem of Evil: A Reader*. Oxford: Blackwell, 2001.**

گستره‌ای وسیع از پاسخ‌های تاریخی به [مسئله] خدا و شر را پوشش می‌دهد. به فیلسوفان محدود نمی‌شود.

► **Rowe, William, ed. *God and the Problem of Evil*. Malden, MA: Blackwell, 2001.**

یک گزیده ممتاز دیگر از اثرهایی با موضوع برهان شر. این گزیده دربرگیرنده نمونه اثرهایی است که به اشکال [ناهم‌خوانی] منطقی، برهان استقرایی و مسئله‌های مهم مربوط به عدل الهی^{۴۲} می‌پردازند.

**برهان‌های مبتنی بر مسئله شر در نفی وجود خدا (Problem-of-
Evil Arguments Against God's Existence)**

Mackie (۱۹۵۵) برهان شر استنتاجی خدا ناباورانه‌ای را ارائه می‌دهد که بحث

۴۱. Inductive Argument from Evil

۴۲. Theodicy

سده بیستم را شکل داد. Hare و Madden (۱۹۶۸) تحلیل مفهومی مشابهی را می‌آورند. Rowe (۱۹۷۹) همان برهان استنتاجی تحول‌آور است که بیشترین توجه را به خود جلب کرده است. Rowe (۲۰۰۶) دهه‌ها بحث را خلاصه می‌کند. Drap-er (۱۹۸۹)، O'Connor (۱۹۹۸)، Smith (۱۹۹۱) و Weisberger (۱۹۹۹) محتواهای پسا-رویی^{۴۳} باارزشی را به برهان مبتنی بر شواهد اضافه می‌کنند.

► Draper, Paul. “Pain and Pleasure: An Evidential Problem for Theists.” *Noûs* 23 (1989): 331–350.

DOI (ش‌ی‌د): 10.2307/2215486

این فرض را مورد ملاحظه قرار می‌دهد که بر اساس آن، نه طبیعت از کنش‌های خیرخواهانه یا بدخواهانه شخصیت‌های غیرانسان نشئت می‌گیرد و نه وضعیت باشنده‌های روی زمین. آنچه ما درباره نقش درد و لذت از زیست‌شناسی می‌دانیم با گرفتن این فرض مقدماً بسیار بیشتر محتمل است تا با فرض جایگزین آن [یعنی فرض باشنده‌های غیرانسانی بدخواه یا خیرخواه مثل خدا یا شیطان]. بنابراین ظاهراً دلایل مقدماتی خوبی برای رد خدا باوری داریم.

► Mackie, J. L. “Evil and Omnipotence.” *Mind* n.s. 64 (1955): 200–212.

از نخستین اثرها که مسئله منطقی یا استنتاجی شر را در یکی از نخستین شکل‌هایش ارائه می‌کند. دفاع Plantinga [پلانتینگا] مبتنی بر اختیار آزاد بعدتر پاسخی مهم به

آن می‌شود.

► **Madden, Edward H., and Peter H. Hare. *Evil and the Concept of God*. Springfield, IL: Charles C. Thomas, 1968**

مکین و هیر در این اثر، در نفی گستره کاملی از [دستگاه‌های کلامی توجیه‌کننده] عدل الهی برهان می‌آورند و بر این نظرند که مسئله شر را نمی‌توان با الهیات فلسفی حل کرد.

► **O'Connor, David. *God and Inscrutable Evil: In Defense of Theism and Atheism*. Lanham, MD: Rowman and Littlefield, 1998.**

اکثر محتوای بارزشی به برهان شر می‌افزاید. او وضعیتی را که در آن موارد شر گزاف^{۴۴} وجود دارد، اقامه می‌کند و چندین برهان خداپاورانه را که سعی دارند نشان دهند خدا جهانی با شر گزاف به وجود می‌آورد یا می‌تواند به وجود آورد، به نقد می‌کشد. وی همچنین تحلیل‌های مهمی از پاسخ‌های شکاکانه - خداپاورانه^{۴۵} به برهان رو ارائه می‌دهد.

► **Rowe, William L. "The Problem of Evil and Some Varieties of Atheism." *American Philosophical Quarterly* 16 (1979): 335– 341.**

۴۴. Gratuitous Evil

۴۵. Skeptical-theist

اثری بسیار مهم. رو اصرار می‌ورزد که اگر مواردی از شر بی‌توجیه و بی‌دلیل^{۴۶} وجود داشته باشد که خدا می‌توانست جلوی آن را بگیرد، حتی اگر شرهای طبیعی یا اخلاقی‌ای باشد که خدا توجیه خوبی برای به وجود آوردنش داشته، آنگاه خدایی وجود ندارد. و مواردی از شر بی‌توجیه و بی‌دلیل، مثل رنج سوختن یک بچه‌آهوی تک‌افتاده در آتش‌سوزی جنگل، [در واقع] وجود دارد. پس منطقی است نتیجه بگیریم که خدایی نیست. این اثر حجم عظیمی از پاسخ‌ها را در ادبیات مدرن [الهیات و خداناباوری] برانگیخت.

► Rowe, William L. “Friendly Atheism, Skeptical Theism, and the Problem of Evil.” *International Journal for Philosophy of Religion* 59 (2006): 79–92.

DOI (ش‌ی‌د): 10.1007/s11153-005-6178-6

بیست‌وپنج سال پس از انتشار Rowe (۱۹۷۹)، رو به بسط جزئیات انبوه پیشرفت‌هایی می‌پردازد که در برهان و موضع او روی داده و خلاصه‌ای از آن‌ها به دست می‌دهد.

► Smith, Quentin. “An Atheological Argument from Evil Natural Laws.” *International Journal for Philosophy of Religion* 29 (1991): 159–174.

DOI (ش‌ی‌د): 10.1007/BF00141329

یک برهان رنج^{۴۷} نوین که مبتنی بر استقراست: «قانونِ "بخور یا خورده می‌شوی" احتمالاً به‌غایت شر است و بنابراین خدا احتمالاً وجود ندارد. اگر خدا وجود داشت، گوشت‌خواران را نمی‌آفرید، بلکه در عوض فقط گیاه‌خواران را خلق می‌کرد.» (از تلخیصِ Smith).

► Weisberger, A. M. *Suffering Belief: Evil and the AngloAmerican Defense of Theism*. New York: Peter Lang, 1999.

وایزبرگر استدلال می‌کند که مسئله شر ابطالی بر وجود خدای [مورد اعتقاد در] یکتاپرستی سنتی ارائه می‌کند.

خدا، خداناباوری و کیهان‌شناسی (God, Atheism, and Cos- mology)

پیشرفت‌های کیهان‌شناسی، فیزیک و زیست‌شناسی در گسترش تعدادی از بحث‌ها در خداناباوری نقش داشته است. در برخی موارد، بر خلاف شیوه الهیات فلسفی، شواهد اخذشده از کیهان در جهت نبود خدا ارائه شده است. Smith (۱۹۹۱) بیشتر برهان‌های خداناباورانه اخذشده از کیهان را به خود اختصاص داده است. Craig و Smith (۱۹۹۵) مهم‌ترین حامی اخیر برهان جهان‌شناختی مؤید وجود خدا است. Gale و Pruss (۱۹۹۹) موضعی نوین اتخاذ می‌کند: یک برهان جهان‌شناختی استنتاجی در تأیید وجود خدا. رو (۱۹۹۸) یک نگاه اجمالی تاریخی و مفید است بر ۴۷. Argument from Suffering

بحث کیهان‌شناختی.

► Craig, William Lane, and Quentin Smith. *Theism, Atheism, and Big Bang Cosmology*. Oxford: Clarendon, 1995.

کریگ و اسمیت در این اثر، تبادل نظری در موضوع شواهد کیهان‌شناختی در تأییدِ خدا‌باوری و خدا‌نا‌باوری، و همچنین دربارهٔ کیهان‌شناسی کوانتومی هاوکینگ^{۴۸}، دارند. این اثر بخشی از حرکتی است که در آن ثمره‌های بررسی علمی را مستقیماً به مسئله وجود خدا مرتبط می‌دانند.

► Gale, Richard M., and Alexander R. Pruss. "A New Cosmological 20 Argument." *Religious Studies* 35 (1999): 461–476.

DOI (ش‌ی‌د): 10.1017/S0034412599005004

گیل و پراس صورتی ضعیف از اصل دلیل کافی^{۴۹} را در برهانی استنتاجی - جهان‌شناختی در جهت وجوب وجود خدا به کار می‌گیرند.

► Rowe, William L. *The Cosmological Argument*. New York: Fordham University Press, 1998.

رو تحلیل کاملی از بسیاری از صورت‌های مهم و از لحاظ تاریخی تأثیرگذار

۴۸. Hawking

۴۹. Principle of Sufficient Reason

برهان جهان‌شناختی عرضه می‌کند، به‌خصوص در مورد برهان آکوئیناس^{۵۰}، دانز اسکوتوس^{۵۱} و کلارک^{۵۲}.

► Smith, Quentin. “Atheism, Theism, and Big Bang Cosmology.” *Australasian Journal of Philosophy* 69 (1991): 48–66.

DOI (ش‌ی‌د): 10.1080/00048409112344511

اسمیت برهانی نوین ارائه می‌کند و مخالفت‌های متعددی را در نظر می‌آورد: خدا مه‌بانگ^{۵۳} را به وجود نیاورد؛ اگر به وجود آورده بود، تضمینی فراهم می‌آورد تا به وضعی که شامل موجودهای زنده باشد بینجامد. اما مه‌بانگ ذاتاً بی‌قانون و پیش‌بینی‌ناپذیر است و [به‌لحاظ یک پدیده مطالعه‌شده] تضمینی وجود ندارد که به این شکل گسترش یابد.

برهان‌های غایت‌شناختی و خداناباوری (Teleological Arguments and Atheism)

حدوداً در بیست سال گذشته، بزرگ‌ترین مجموعه بحث‌های خداناباوری حول مسئله صنع و نظم^{۵۴} بوده است. Manson (۲۰۰۳) بهترین مجموعه از بحث‌های

۵۰. Aquinas

۵۱. Duns Scotus

۵۲. Clarke

۵۳. Big Bang

۵۴. Question of Design

نویسندگان مهم در این موضوع است. چندین اثر غیردانشگاهی برهان‌های نظم را در اثبات وجود خدا بر پایه یافته‌های اخیر در فیزیک، شیمی و ستاره‌شناسی پیش می‌برند. نگاه کنید به Leslie (۱۹۹۶)، Behe (۲۰۰۶) و Dembski (۲۰۰۶). Barrow و Tipler (۱۹۸۶) پیشرفت‌های مهم در سال‌های اخیر را در بر نمی‌گیرد، اما نگاه اجمالی مفیدی است. Kitcher (۱۹۸۲) آفرینش‌باوری^{۵۵} را به نقد می‌کشد. نقدهای فنی‌تر و پی‌ریزی‌تر از برهان‌های فرجام‌شناختی شامل Sober (۲۰۰۲) است، Sober (۲۰۰۷) و Salmon (۱۹۷۸). Martin (۱۹۹۰) (ذکرشده در بخش «مواجهه‌های فراگیر») نیز جستاری مفید است درباره پرسش‌های فرجام‌شناسی.

► **Barrow, John D., and Frank J. Tipler. *The Anthropic Cosmological Principle*. New York: Oxford University Press, 1986**

تحلیلی که حجم آن به یک کتاب می‌رسد، از اصل‌های بشری، برهان‌های نظم و استدلال فرجام‌شناختی در علم و کیهان‌شناسی، آن‌طور که در برهان‌های اخیر وجود خدا ظاهر شده است.

Behe, Michael J. *Darwin's Black Box*. New York: Free Press, 2006 .

دربدارنده یکی دیگر از برهان‌های اخیر در جهت نظم و صنع هوشمند که بر افراد زیادی خارج از حلقه‌های علمی و دانشگاهی تأثیر گذاشته است.

► **Dembski, William A. *The Design Inference: Elim-***

inating Chance through Small Probabilities. Cambridge, UK: Cambridge University Press, 2006.

شامل یکی از برهان‌های نظم و صنع هوشمند است که در سال‌های اخیر، در میان غیردانشگاهیان محبوبیت یافته و پذیرفته شده است. نه برهان Dembski و نه برهان Behe (نگاه کنید به ۲۰۰۶، Behe) دانشوران را متقاعد نکرده است، اما محبوبیت کارهای آن‌ها بر این بحث تأثیر گذاشته است.

► **Kitcher, Philip. *Abusing Science: The Case Against Creationism*. Cambridge, MA: MIT Press, 1982.**

ارائه‌ای سودمند اما تا حدودی قدیمی و غیردانشگاهی از نظریه فرگشت و نقد برهان‌های آفرینش‌باورانه نافی آن.

► **Leslie, John. *Universes*. London: Routledge, 1996.**

برهانی محبوب و جدید در تأیید خداباوری که بر این ادعا بنا شده که هماهنگی دقیقی میان اصل‌ها و ثابت‌های فیزیکی در جهان هست که منجر به وجود حیات می‌شود. این اثر، همراه با اثرهای دیگر، به سوق دادن گفتمان خداباوری/خداناباوری مرکزی به سمت برهان‌های فرجام‌شناختی یاری رسانده است.

► **Manson, Neil A., ed. *God and Design: The Teleological Argument and Modern Science*. London: Routledge, 2003.**

شاید بهترین مجموعه بحث درباره برهان نظم در میان مجموعه‌های تازه‌چاپ‌شده.

► Salmon, Wesley C. "Religion and Science: A New Look at Hume's Dialogues." *Philosophical Studies* 33 (1978): 143–176.

DOI (ش‌ی‌د): 10.1007/BF00571884

یک بازسازیِ ییزی نوین از مواجههٔ هیوم با برهان‌های نظم. در کل، از آنجا که به وجود آمدنِ چیزها توسطِ هوش یا عقل فوق‌العاده نادر است و رایج است که چیزهای سامان‌مند توسطِ [عاملی] غیر از هوش یا عقل به وجود بیایند، محتمل‌تر است که جهانِ سامان‌مند محصولِ نظم و صنعِ هوشمند نباشد.

► Sober, Elliott. "Intelligent Design and Probability Reasoning." *International Journal for Philosophy of Religion* 52 (2002): 65–80.

DOI (ش‌ی‌د): 10.1023/A:1019579220694

سوپر در مخالفت با طرفدارانِ نظم و صنعِ هوشمند، استدلال می‌کند که هیچ برابریستایِ احتمال‌گرایانه‌ای^{۵۶} برای قانون نفی تالی^{۵۷} وجود ندارد و رابطهٔ شواهد ضرورتاً نسبی^{۵۸} است. جنبشِ نظم و صنعِ هوشمند باید به این پرسش پاسخ دهد: احتمالِ بروز ویژگی‌های سازگار شونده با محیط چقدر است، اگر این ویژگی‌ها

۵۶. Probablistic

۵۷. به فرض اگر $p \rightarrow q$ درست باشد (اگر باران بیارد، زمین خیس می‌شود)،
آنگاه اگر نقیض q درست باشد (زمین خیس نیست)،
بنابراین نقیض p درست است (باران نباریده است). - م.

۵۸. Comparative

به واسطهٔ نظمی هوشمند به وجود آمده باشد؟

► Sober, Elliott. "What's Wrong with Intelligent Design Theory?" *Quarterly Review of Biology* 82.1 (2007): 1–8.

DOI (ش‌ی‌د): 10.1086/511659

برهانی آگاهانه که Gould، Popper، Duhem و دیگران را در این جهت تلفیق می‌کند: «[برهان] نظم و صنع هوشمند، در تمام صورت‌هایش، از ساختن بدیلی برای نظریهٔ فرگشت عاجز است.»

خداناباوری و بی‌اعتقادی (Atheism and Nonbelief)

خانواده‌ای جدید از برهان‌ها در مورد خفای الهی^{۵۹} بر خداناباوری فلسفی تأثیرگذار بوده است. چنین بحث می‌شود که وجود خدا می‌توانست آشکارتر باشد. این نبود نشان بسیاری از افراد را به بی‌اعتقادی‌ای منطقی کشانده است. این بی‌اعتقادی به‌عنوان گواهی بر نبود باشنده‌ای فراطبیعی که دارندهٔ قدرت و علم و نیکی باشد، برداشت شده است. Howard-Snyder و Moser (۲۰۰۱) و Howard-Snyder (۱۹۹۶) تلاش‌ها را به‌سمت وفق دادن وجود خدا با [این] خفای واضح کشانده‌اند. Schellenberg (۲۰۰۶b) و Drange (۱۹۹۸) این نظر را پیش می‌برند که خدایی خوب و مهربان که در پی مورد اعتقاد بودن است،

مخفی نمی‌ماند، بنابراین چنین باشنده‌ای وجود ندارد.

► Drange, Theodore M. *Nonbelief and Evil: Two Arguments for the Nonexistence of God*. Amherst, NY: Prometheus, 1998.

درینج یک برهان شر در نفی وجود خدای مسیحیت انجیل‌محور ارائه می‌دهد و استدلالی بر این مبنا که خدای مسیحیت انجیل‌محور می‌تواند و باید باعث اعتقاد گسترده شود، و [چون چنین چیزی رخ نداده]، لذا چنین خدایی وجود ندارد.

► Howard-Snyder, Daniel. “The Argument from Divine Hiddenness.” *Canadian Journal of Philosophy* 26 (1996): 433–453

هوارد - اسنایدر بحث می‌کند که در نگاه نخست، خدا دلیل خوبی برای خودداری از ورود به رابطه‌ای شخصی با بی‌اعتقادان بی‌تقصیر^{۶۰} دارد، لذا خدا دلایل خوبی برای روا دانستن بی‌اعتقادی بی‌تقصیر دارد. بنابراین، بی‌اعتقادی بی‌تقصیر متضمنِ خدا ناباوری نیست.

► Howard-Snyder, Daniel, and Paul K. Moser. eds. *Divine Hiddenness: New Essays*. New York: Cambridge University Press, 2001.

DOI (ش‌ی‌د): 10.1017/CBO9780511606090

مجموعه‌ای مهم از مقاله‌ها در مورد مسئله خفای خدا. اگر خدایی هست، پس چرا وجودش واضح‌تر نیست؟ نویسندگان در این مجموعه به تعدادی از امکان‌ها اشاره می‌کنند.

► Schellenberg, J. L. *Divine Hiddenness and Human Reason*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 2006a.

شِلِنبرگ استدلال می‌کند که فقدان شواهد در تأیید خدا باوری متضمنِ درستی خدا ناباوری است. بسطِ بااهمیتِ برهانی نو.

► Schellenberg, J. L. “Divine Hiddenness Justifies Atheism.” In *Contemporary Debates in the Philosophy of Religion*. Edited by Michael L. Peterson and Raymond J. VanArragon, 30–41. Malden, MA: Blackwell, 2006b.

بسیاری از افراد مجدّانه به دنبال نشان و گواهی قانع‌کننده برای وجود خدا هستند، اما متقاعد نشده و از منظر شناختی بی‌تقصیر می‌مانند. این حالتِ خفای الهی، سوای هر برهانِ ایجابی در تأیید خدا ناباوری، خود متضمن نبود خدا است.

طبیعت‌باوری خدا ناباورانه (ATHEISTIC NATURALISM)

به دلایل متعدد، این نگاه که جهان تماماً از شیء‌های زمان - مکان‌مند ساخته شده

که بخشی از یک نظام به‌لحاظ علی بسته هستند، در سرتاسر فلسفه (و رشته‌های دیگر) کشش داشته است. استدلال‌ها در جهت اینکه تمام واقعیت طبیعی است به‌طور تنگاتنگی با برهان‌های خداناباورانه که امر فراطبیعی را انکار می‌کنند، پیوند دارد. Papineau (۲۰۰۷) یک نگاه اجمالی سودمند و گسترده از طبیعت‌گرایی به دست می‌دهد. Nielsen (۲۰۰۱) دلالت‌های ضمنی خداناباورانه را به‌خوبی از طبیعت‌گرایی استخراج می‌کند. برای روایت‌های توجیه‌شده به‌واسطه فرگشت و عوامل طبیعی در توضیح علت گرویدن انسان‌ها به دین، نگاه کنید به: Atran (۲۰۰۲)، Boyer (۲۰۰۱) و Dennett (۲۰۰۶).

► Atran, Scott. *In Gods We Trust: The Evolutionary Landscape of Religion*. New York: Oxford University Press, 2002.

روایتی انسان‌شناختی و فرگشت‌گرایانه از باورها و نهاد‌های دینی.

Boyer, Pascal. *Religion Explained: The Evolutionary Origins of Religious Thought*. New York: Basic Books, 2001.

یک اثر انسان‌شناختی و فرگشت‌گرایانه دیگر. دین وجود دارد تا جنبه‌های مهم [زندگی انسان در بُعد] روان‌شناسی اجتماعی را حفظ کند.

► Dennett, Daniel C. *Breaking the Spell: Religion as a Natural Phenomenon*. New York: Viking, 2006.

اثری مهم در میان به‌اصطلاح خداناباوران نو. دینت استدلال می‌کند که دین این قابلیت را دارد و باید از طریق علم مطالعه شود. او برای تأثیر روان‌شناختی و فرهنگی دین، به‌طور کلی طرح توضیح‌های فرگشت‌گرایانه‌ای را ترسیم می‌کند.

► Nielsen, Kai. *Naturalism and Religion*. Amherst, NY: Prometheus, 2001.

از خداناباورانه بودن طبیعت‌باوری و بسندگی آن برای پاسخ دادن به تعدادی از پرسش‌های فلسفی بزرگ‌تر دفاع می‌کند. برخی مخالفت‌های معروف با طبیعت‌باوری، از جمله ایمان‌باوری^{۶۱} ویتگنشتاین^{۶۲}، را مورد ملاحظه قرار می‌دهد.

► Papineau, David. “Naturalism URL: (<http://plato.stanford.edu/entries/naturalism/>).” In *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. Edited by Edward N. Zalta. 2007.

یک بحث کلی خوب درباره طبیعت‌باوری فلسفی.

RECENT CONTINEN-) خداناباوری (- (TAL PHILOSOPHY AND ATHEISM

حس شدنِ پژواک‌های بن‌مایه‌های پوچ‌گرایی، مرگِ خدا و بحرانِ معنا هنوز در فلسفه

۶۱. Fideism

۶۲. Wittgenstein

قاره‌ای معاصر ادامه دارد. برای بحث‌های خاص دربارهٔ مسیحیت در شرایط پسامدرن، نگاه کنید به Bloch (۲۰۰۹)، Habermas و Ratzinger (۲۰۰۶). West-phal (۱۹۹۸) تلاش می‌کند به نقدهای مارکس‌گرایانه، نیچه‌ای و فرویدی به مسیحیت پاسخ دهد. Habermas (۲۰۰۲)، Luijpen (۱۹۶۴) و Boghossian (۲۰۰۷) در چهارچوب خاص نظریه انتقادی^{۶۳}، پدیدارشناسی^{۶۴} و ساخت‌گرایی^{۶۵} به خداناباوری می‌پردازند.

Bloch, Ernst. *Atheism in Christianity: The Religion of Exodus and the Kingdom*. Rev. ed. Translated by J. T. Swan. London: Verso, 2009.

نسخه‌ای به‌روزشده از یک تحلیل حرفه‌ای و ارزشمند پسامدرن و مارکس‌گرایانه از خداناباوری در کتاب مقدس. چاپ نخست در ۱۹۶۸.

► **Boghossian, Paul. *Fear of Knowledge: Against Relativism and Constructivism*. Oxford: Clarendon, 2007.**

پیش‌زمینهٔ مربوط به بحث پسامدرن در دین و خداناباوری. روایتی مهم از نسبی‌گرایی^{۶۶} و رابطهٔ آن با ساخت‌گرایی در بینش پسامدرن ارائه می‌دهد.

► **Habermas, Jürgen. *Religion and Rationality: Es-***

۶۳. Critical Theory

۶۴. Phenomenology

۶۵. Constructivism

۶۶. Relativism

says on Reason, God, and Modernity. Cambridge, MA: MIT Press, 2002.

این مجموعه که به دست ادواردو مندیتا^{۶۷} ویرایش شده، چرخش هابرماس را در به کار بستن نظریه انتقادی به نقش دین نشان می‌دهد.

► Habermas, Jürgen, and Joseph Ratzinger. *Dialectics of Secularization: On Reason and Religion*. Translated by Brian McNeil. San Francisco: Ignatius, 2006.

یک اندیشمندِ نومارکس‌گرا به همراه کاردینال راتزینگر (همان پاپ بندیکت شانزدهم)، نقش عقل را در گفتمان دینی، در عرفی‌سازی^{۶۸} و در جوامع آزاد به بحث می‌گذارد.

► Luijpen, William A. *Phenomenology and Atheism*. Translated by Walter van der Putte. Pittsburgh, PA: Duquesne University Press, 1964.

یک تاریخ‌سودمند از خداناباوری در جنبش‌های پدیدارشناسی و آگزیستانسیالیسم در فلسفه.

► Westphal, Merold. *Suspicion and Faith: The Religious Uses of Modern Atheism*. New York: Fordham

۶۷. Eduardo Mendieta

۶۸. Secularization

University Press, 1998

تلاشی برای مورد ملاحظه قرار دادن نقد دین [صورت‌گرفته] توسط مارکس، نیچه و فروید. مخاطب کتاب روحانیان هستند.

اثرهای مهم در مورد خداباوری (IMPORTANT WORKS) (ON THEISM)

خدانا باوری تا حدودی موضعی سلبی است که خود را در برابر موضع اعتقاد و دفاع از اعتقاد به خدا تعریف می‌کند. در نتیجه، تأثیرگذارترین اثرها در فلسفه دین که تعریفی از خدا به دست می‌دهند و توجیه‌هایی را در جهت [دفاع از] اعتقاد پیش می‌برند، در بحث‌های خدانا باوری بزرگ و پررنگ نمایان شده‌اند.

اثرهای تاریخی (Historical Works)

برهان‌های موجود در Anselm (۲۰۰۷)، Aquinas (۱۹۸۱-۱۹۶۳) و Paley (۲۰۰۶)، سده‌ها چهارچوب بحث را برای معتقدان و بی‌اعتقدان شکل داده‌اند.

► **Anselm. Anselm: *Basic Writings*. Edited and translated by Thomas Williams. Indianapolis, IN: Hackett, 2007.**

تأثیر اثر آنسلم بر شکل دادن چهارچوب بحث درباره وجود خدا هنوز تداوم دارد. این

اثر نخستین تقریر مهم از برهان هستی‌شناختی را عرضه می‌کند.

► Aquinas, Thomas. *Summa Theologiae*. 61 vols. London: Blackfriars in conjunction with Eyre and Spottiswoode, 1963–1981.

برهان‌های جهان‌شناختی آکوئیناس به اندازه هر برهان دیگر، یا بیشتر، در ادبیات فلسفی مربوط به خدا جلب توجه می‌کند.

► Paley, William. *Natural Theology; or, Evidence of the Existence and Attributes of the Deity, Collected from the Appearances of Nature*. Oxford: Oxford University Press, 2006.

مرجعی کلاسیک که شناخته‌شده‌ترین شکل از برهان نظم را صورت‌بندی می‌کند: ساعت‌پیلی. تأثیر آن بر تحلیل‌های مدرن از رهیافت‌های غایت‌شناسانه به خدا باوری هنوز تداوم دارد.

دفاع‌های اخیر (Recent Defenses)

چندین دفاع بسیار پیچیده و پرظرافت از خدا باوری، مثل دفاع Plantinga (۱۹۷۷)، Swinburne (۲۰۰۰)، Swinburne (۲۰۰۴)، Swinburne (۱۹۹۳)، Swinburne (۲۰۰۵) و Wierenga (۱۹۸۹)، توجه نقادانه خدا ناباوران مشغول به فلسفه

را به خود جلب کرده است.

► **Plantinga, Alvin. *God, Freedom, and Evil*. Grand Rapids, MI: Eerdmans, 1977.**

اثر مهمی که پلان‌تینگا در آن، تقریری مدرن را از دفاع مبتنی بر آزادی اختیار صورت‌بندی می‌کند. این تقریر به نظر بسیاری برهان شر استنتاجی را، که در دفاع از خدا ناباوری است، رد می‌کند.

► **Plantinga, Alvin. *Warranted Christian Belief*. New York: Oxford University Press, 2000.**

پلان‌تینگا بسطی کامل از معرفت‌شناسی مسیحی اصلاح‌شده به دست می‌دهد که حجم آن به یک کتاب می‌رسد. در این دیدگاه، باور بر این است که خدا در مقایسه با سایر باورها، پایه ساختار اعتقادی یک شخص است و نه برگرفته‌شده از آن.

► **Swinburne, Richard. *The Coherence of Theism*. Rev. ed. New York: Oxford University Press, 1993.**

Swinburne (۲۰۰۴) برهانی را ارائه می‌کند که پیش از هر چیز، تجربی است؛ سوئینبرن در این جلد، وجه معنایی صفت‌های خدا و سازگاری منطقی آن‌ها را می‌کاود.

► **Swinburne, Richard. *The Existence of God*. Oxford: Clarendon, 2004**

یک اثر مدرن شناخته‌شده و اصیل که تأثیر گسترده‌ای داشته است. طبق صورت‌بندی‌های جدید از برهان‌های کیهان‌شناختی، غایت‌شناختی، آگاهی^{۶۹}، مشیت^{۷۰} و برهان مبتنی بر معجزه‌ها، وجود خدا از نبودش محتمل‌تر است. تلاش نویسنده در زمینه معرفت‌شناسی خدا باوری و برهان‌های غایت‌شناختی‌اش درخور توجه و برجسته است.

► Swinburne, Richard. *Faith and Reason*. 2d ed. Oxford: Clarendon, 2005.

سوئینبرن روایتی را بسط می‌دهد که به موجب آن، نقش ایمان با اعتقاد مبتنی بر استدلال وفق داده می‌شود.

► Wierenga, Edward R. *The Nature of God: An Inquiry into Divine Attributes*. Ithaca, NY: Cornell University Press, 1989.

ویرنگا تلاشی مهم، جامع و جدید عرضه می‌دارد تا جزئیات ویژگی‌های گوناگون خدا و سازگاری‌های آن‌ها را بسنجد و راه‌حلی ارائه دهد. او به تعدادی از مثال‌های نقض که اخیراً آورده شده، از طریق تعاریف متفاوت از قدرت مطلق، علم مطلق، اختیار، بی‌زمانی، ابدیت و غیره پاسخ می‌دهد. وی ابتکارهای بسیاری را [با استفاده] از پیشرفت‌های [انجام‌شده در] منطق نوین، به کار می‌بندد.

۶۹. Argument from Consciousness

۷۰. Argument from Providence

گزیده‌ها (Anthologies)

اثرهای بسیاری در این حوزه وجود دارد، اما گزیده‌ای چشمگیر از تلاش‌ها برای اندیشیدن درباره جزئیات روایتی منطقاً سازگار از خدا و رفع کردن چالش‌های آن Morris (۱۹۸۷) است.

► Morris, Thomas V., ed. *The Concept of God*. Oxford: Oxford University Press, 1987.

مجموعه‌ای ارزشمند از بحث‌ها درباره امکان‌پذیری منطقی ویژگی‌های ناهمسان خدا و هم‌سازگاری آن‌ها.

دفاع‌ها از خدا و شر (Defenses of God and Evil)

خدا باوری شک‌آورانه، یعنی این دیدگاه که ما به لحاظ معرفت‌شناختی در موضعی نیستیم که بخواهیم درباره شکیبایی خدا در برابر رنج ظاهراً بی‌هوده دیدگاهی را پیروانیم، پاسخ مرکزی به استدلال‌های رو بوده است (نگاه کنید به بخش «برهان‌های مبتنی بر مسئله شر در نفی وجود خدا»). برای تحقیق بیشتر در این زمینه نگاه کنید به Alston (۱۹۹۱)، van Inwagen (۱۹۹۶) و Wykstra (۱۹۸۴). در موارد دیگر، [دستگاه‌های کلامی توجیه‌کننده] عدل الهی تا آنجا پیش رفته‌اند که در پی برطرف کردن [ناهم‌خوانی] رنج و وجود خدا بوده‌اند، اثرهایی مثل Hick (۲۰۰۷)، Ad-ams (۱۹۷۲)، Reichenbach (۱۹۸۰)، Reichenbach (۱۹۸۲) و Stump (۱۹۸۵).

► **Adams, Robert Merrihew.** “Must God Create the Best?” *Philosophical Review* 81.3 (1972): 317–332.

DOI (ش‌ی‌د): 10.2307/2184329

آدامز این ادعا را که یک عامل خوب و بی‌نقص از لحاظ اخلاقی باید بهترین جهانی را که می‌تواند بیافریند، رد می‌کند. آن عامل با آفرینش جهانی که بهترین نیست و می‌توانست بهتر از آن را هم بیافریند، هیچ اشتباه اخلاقی‌ای در حق کسی مرتکب نشده که نتوانسته بهترین را بیافریند.

► **Alston, William P.** “The Inductive Argument from Evil and the Human Cognitive Condition.” *Philosophical Perspectives* 5 (1991): 29–67.

DOI (ش‌ی‌د): 10.2307/2214090

برهان تأثیرگذارِ رو مبتنی بر این مقدمه است که نمونه‌هایی از شر گزارف موجود است. آلستون بحث می‌کند که ما باید دربارهٔ این ادعا موضعی ندانم‌گرایانه داشته باشیم، زیرا به فرض صحت داشتن آن نمونه‌ها، چندین توجیه جایگزین دیگر هست که می‌تواند آن‌ها را توضیح دهد. علاوه بر این، انسان‌ها در تلاششان برای فهم مقصود و منظور کارهای خدا، یا [چه بسا] فقدان آن، با موانع شناختی اساسی روبه‌رو هستند.

► **Hick, John.** *Evil and the God of Love*. 2d ed. Basingstoke, UK: Palgrave Macmillan, 2007.

یک تنویدسۀ مهم مدرن. هیک، در کنار بحث‌های دیگر، استدلال می‌کند که نباید

انتظار داشته باشیم خدایی مهرورز یک «بهشت لذت‌پرستانه» برای آفریدگانش خلق کند. رشد اخلاقی، رشد شخصیت و پیشرفت عقلانی نمی‌تواند بدون جهانی چالش‌برانگیز و گاهی خطرناک، با باشنده‌هایی اختیارمند که مرتکب اشتباه‌های اخلاقی می‌شوند، به انجام برسد.

► Reichenbach, Bruce R. “The Inductive Argument from Evil.” *American Philosophical Quarterly* 17 (1980): 221–227.

رایش‌نباخ یک بازسازی و نقد بیزی از برهان ضد‌الهیاتی‌ای که بیان می‌دارد شر وجود خدا را مردود می‌کند، ارائه می‌دهد. [به نظر وی]، اقامه‌کننده برهان ضد‌الهیاتی موفق نشده همه شواهد مرتبط با احتمالات را در نظر آورد.

► Reichenbach, Bruce R. *Evil and a Good God*. New York: Fordham University Press, 1982.

رایش‌نباخ در نفی این ادعا که وجود خدا را نامحتمل یا ناممکن می‌کند، برهان می‌آورد. آنگاه در توجیه عدل الهی، بحث مختص به خودش را پیش می‌برد. اثری که تا حدودی در این گفتمان تأثیرگذار بوده است.

► Stump, Eleonore. “The Problem of Evil.” *Faith and Philosophy* 2 (1985): 392–423.

بحث می‌کند که نه پاسخ پلانتینگا، نه سوئینبرن و نه هیک به مسئله شر قانع‌کننده نیست و بحث مسیحی مختص به خود را در توجیه عدل الهی پیش می‌برد که شامل

گناه نخستین [آدم و حوا] است.

► van Inwagen, Peter. “The Problem of Evil, the Problem of Air, and the Problem of Silence.” In *The Evidential Argument from Evil*. Edited by Daniel Howard-Snyder, 151–174. Bloomington: Indiana University Press, 1996.

پاسخی مهم از طرف خدا باورانِ شک‌آور به برهانِ استقراییِ رو [که بر اساس آن، حضور شر در جهان وجود خدا را نامحتمل می‌کند]. این پاسخ به‌طور مکرر در گزیده‌های مختلف آورده می‌شود. اگر در موضعی نیستیم که هیچ احتمال شناختی‌ای به مقدار و توزیع رنج بر اساس مفروض‌های خدا باوری نسبت دهیم، بنابراین در موضعی هم نیستیم که بگوییم احتمال شناختی^{۷۱} [و توجیه‌پذیری] آن رنج بر اساس این دیدگاه که خدایی نیست، [منطقی‌تر و] بیشتر از احتمال آن رنج در صورت وجود خداست [و لذا، اصلاً در موضعی نیستیم که بخواهیم بر اساس مشاهده رنج، احتمالی برای وجود خدا نسبت دهیم، چه ایجابی چه سلبی].

► Wykstra, Stephen J. “The Humean Obstacle to Evidential Arguments from Suffering: Avoiding the Evils of ‘Appearance.’” *International Journal for*

۷۱. Epistemic Probability: فرض کنید بر اساس یک سری مقدمه، رخ دادن چندین نتیجه متفاوت محتمل باشد. احتمال شناختی این مسئله بر این اساس تعریف می‌شود که این مقدمه‌ها رخ دادن کدام یک از نتیجه‌ها را به بهترین نحو توجیه می‌کند و لذا آن را محتمل‌تر می‌کند. به عبارت دیگر، احتمال شناختی این مسئله به مقدار احتمال محتمل‌ترین نتیجه است. - م.

***Philosophy of Religion* 16 (1984): 73–93.**

DOI (ش‌ی‌د): 10.1007/BF00136567

وایکس‌ترا شرط دسترسی شناختی معقول (CORNEA)^{۷۲} را که خودش ابداع کرده، در نفی برهان استقرایی رو به کار می‌بندد. دلایل خوبی داریم که تصور کنیم حتی اگر توجیه‌های الهی‌ای بود که تضمین می‌کرد نمونه‌های رنج [در برهان رو] گزاف نیست، با توجه به وضعیت شناختی‌ای که داریم و استفاده‌هایی که می‌توانیم از قوه‌های شناختی^{۷۳} خود بکنیم، وضع به طرز قابل ملاحظه‌ای تغییر نمی‌کرد. لذا ما حق نداریم نتیجه بگیریم که نمونه‌هایی از شر گزاف موجود است (یا نیست).

۷۲. Condition of Reasonable Epistemic Access

۷۳. Cognitive Faculties

این کتاب الکترونیک نسخه‌ای غیرپویا از مقاله‌ای از مجموعه کتاب‌شناسی آنلاین آکسفورد است: تاریخ حوزه آتلانتیک، مرجعی آنلاین، دائماً در حال به‌روز شدن و پویا که برای فراهم آوردن راهنمایی قابل اطمینان در پژوهش و مطالب مرتبط با مطالعه ارتباط‌های چندسویه تراکشوری میان اروپا، آمریکای شمالی، آمریکای جنوبی و آفریقا، به‌خصوص در ابتدای دوره مدرن و دوره استعمار، طراحی شده است.

برای یادگیری بیشتر به www.oxfordbibliographiesonline.com مراجعه کنید یا این درخواست را برای کتاب‌دار خود بفرستید تا از یک دوره آزمایشی که در اختیار همه مؤسسه‌ها قرار می‌گیرد، به‌طور رایگان بهره‌مند شوید.

